

УДК 316.2:316

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ КОНЦЕПТУ БЕЗПЕКИ У СОЦІОЛОГІЧНІЙ ДУМЦІ XIX – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX СТ.

Л. В. Калашнікова

*Чорноморський національний університет імені Петра Могили,
вул. 68 Десантників, 10, м. Миколаїв, Україна, 54003,
lvkalashnikova198@gmail.com*

У статті розглянуто теоретико-методологічні засади вивчення проблем безпеки особистості, суспільства, держави у роботах представників класичного періоду розвитку соціологічної думки. Зокрема, проаналізовано теоретичні напрацювання О. Конта, Г. Спенсера, Л. Уорда, Дж. С. Мілля, Е. Дюркгейма, К. Маркса, Г. Зіммеля, А. Вебера, В. Парето, М. Вебера, Т. Лессінга, К. Ясперса, К. Манхейма, П. Сорокіна щодо сутнісного змісту концепту безпеки та механізмів гарантування безпечного функціонування, розвитку суспільства. Визначено місце та роль теоретичних здобутків соціальної філософії та теоретичної соціології XIX - першої половини XX ст. у формуванні основ сучасного соціологічного знання про безпеку, окреслено можливості соціології безпеки задля розробки інституційних засад розвитку вітчизняного безпекового середовища.

Ключові слова: безпека, особистість, суспільство, держава, соціологія безпеки.

Феномен безпеки на всіх етапах розвитку соціуму ніколи не втрачає своєї актуальності й практичної значущості, незважаючи на різні форми прояву і неоднозначний сутнісний зміст. На момент виокремлення соціології з-поміж інших соціогуманітарних дисциплін, сформувалася деяка сукупність уявлень про соціальну природу безпеки, що відповідала наявному рівню розвитку суспільства й сформованій системі теоретико-методологічного обґрунтування. Однак вивчення проблем безпеки не мало статусу самостійної науки і розвивалося у контексті соціально-філософських, соціально-політичних вчень про суспільство, державу, природу та їх функціональну приналежність, умови конструювання ідеального типу суспільно-політичного ладу. Разом з тим дослідницький інтерес до феномену безпеки як самостійного явища соціального життя з боку соціологічних теорій класичного періоду й початку сучасного чітко не визначився. Проте для інституалізації проблематики безпеки в соціології перші ідеї й теорії представників західної соціологічної думки мали принципове значення як для становлення теоретико-методологічної бази, так і для осмислення сутності концепту безпеки, механізмів її забезпечення.

Одним з перших дослідників безпеки соціальних систем вважають О. Конта, на думку якого, головним джерелом моральної, політичної кризи суспільства і провідною причиною революційних настроїв є глибока розбіжність ідей, відсутність спільного розуміння сутності речей.

Єдиним виходом з ситуації, що склалася, є формування позитивних наукових істин, які, засвоюючись, приведуть людство до миру, злагоди й щастя. Суспільні негаразди посилюються честолюбством мілкої буржуазії, її сліпим презирством до народу. Економічні зв'язки самі по собі не гарантують стабільності суспільства, його безпеки функціонування та розвитку, так само як і не можуть приборкати руйнівний вплив егоїзму й агресивності [1]. О. Конт вважав, що стійкі соціальні зв'язки передбачають соціальні механізми регулювання соціальних відносин, визначених єдністю вірувань, настанов та соціальних почуттів. Ці обставини обґрунтовують необхідність існування релігії як соціального інституту, формування свідомості й створення безпеки. О. Конт мріяв про суспільство, в якому застій не є наслідком існування соціального порядку, а прогрес - революційної анархії. В його концепції, безпека суспільства - це порядок, статика, які порушуються внаслідок різних проявів суспільного цілого [2]. Провідним завданням соціології у міркуваннях О. Конта є опис законів функціонування й розвитку суспільства, а також вироблення оптимальної політики для його безпечного існування.

На відміну від О. Конта, Г. Спенсер розуміє суспільство як частину природи і пов'язує його безпечне існування з нормальною діяльністю соціальних інститутів, що виступають в ролі механізмів самоорганізації людей. До системи соціальних інститутів він включає домашні (родина, шлюб, виховання), обрядові (регулятори повсякденної поведінки й укладачі звичаїв, обрядів, етикету), церковні (інтегратор суспільства), професійні (управління трудовими відносинами). У межах відстеження еволюції поглядів на безпеку необхідно звернути увагу на ставлення Г. Спенсера до політичних інститутів, які виникають, на його думку, в ході перенесення внутрішньогрупових конфліктів на сферу конфліктів між групами. Адже саме конфлікти й війни відіграють провідну роль у становленні політичної організації та структурного розподілу суспільства. Г. Спенсер виступає за обмеження ролі держави у сучасному суспільстві, оскільки сильна держава обмежує свободу особистості. Ця його ідея актуальна й нині. Справді, потужна держава імперативом волі ставить власні інтереси вище інтересів особистості, тим самим здатна за короткий час досягти соціально-економічного й політичного росту. Натомість, у демократичній державі, де домінують інтереси особистості, доволі сумнівним є бажання особи добровільно відмовитися від своїх свобод задля захисту і відстоювання інтересів держави [3].

Відмовившись від крайнощів біологічного еволюціонізму Г. Спенсера, Л. Уорд висунув положення про активний характер соціальної еволюції й визначальний вплив на неї різних психічних сил, у першу чергу, вольових імпульсів. Він був першим, хто намагався окреслити роль бажань, емоцій, інтересів, вірувань й ідей індивідів, трактуючи соціологію як науку, яка вивчаючи сукупність мотивів дій людини, створює цілісну психосоціологічну картину світу, узагальнює суспільну роль психічних чинників, що забезпечують прогрес людської цивілізації.

Важливою частиною соціології Л. Уорда стало вчення про сутність універсальних соціальних сил, до числа яких він відносив «позитивні» (смак, прагнення до насолоди), «негативні» (бажання уникнути страждань), «відтворюючі» - «прямі» (статеві, любовні бажання), «непрямі» (батьківські, родинні почуття). Він пояснював мотиви групової поведінки дією ряду сил. Розмаїття людських бажань, групуючись навколо основних

бажань – задоволення фізіологічних потреб, обумовлюють активні дії індивіда, спрямовані на перетворення оточуючого світу, гарантування безпечного існування [4].

Свою точку зору на проблему безпеки висловлює Дж. С. Мілль, який схарактеризував її як інтерес вищого порядку, необхідний для захисту благополуччя громадян даної держави. Критикуючи діяльність влади, він називає її жадібною, такою, що наводить страх на тих, хто володіє будь-якою власністю. Іншими словами, влада здатна використовувати у своїй діяльності засоби тиранічного насилля. На його думку, безпека повинна включати як захист з боку влади, так і захист від самої влади.

Дж. С. Мілль розглядає як той чи інший рівень морального розвитку суспільства, впливає на його економічне благополуччя. Зокрема, він говорить про роль чесності: чим більш нечесним є суспільство, тим вище суспільні втрати, і навпаки, спільна діяльність людей, заснована на довірі один до одного, сприяють збільшенню багатства суспільства. На його думку, з якості одного з провідних напрямів забезпечення безпеки має виступати постійний соціально-психологічний моніторинг суспільних відносин з метою вироблення правильних суспільних рішень [5].

Як відомо, структурно-функціоналістська парадигма Е. Дюркгейма орієнтована на те, щоб досліджувати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними фактами в контексті характеру взаємодії членів суспільства, що дозволяє робити висновки щодо норми або патології соціальних реалій, їх зовнішній примусовий вплив на поведінку людей. Розглядаючи розподіл праці як закон, що регулює суспільні відносини без відома людей, Е. Дюркгейм зосереджує увагу на тому, що він і є необхідною умовою матеріального й інтелектуального розвитку суспільства. Основна причина патології й невизначеності полягає у аномальному розподілі праці, що, у свою чергу, призводить до аномії – неузгодженості базових цінностей та норм. Аномія виявляється у небезпеках функціональної неузгодженості елементів соціальної структури, ціннісної дезінтеграції й девіантній поведінці. Це методологічне положення може бути використано для вивчення та прогнозування небезпек через окремі їх індикатори (об'єм, щільність населення, сімейний стан, характер зайнятості, ставлення до релігії, небезпеки скоєння злочинів тощо) [6].

На думку Е. Дюркгейма, в основі загроз безпеці, яка має головним чином моральну природу, лежить зміна характеру й змісту суспільної свідомості. Стрімка зміна норм та цінностей призводить до втрати дисципліни й порядку у суспільстві, а також погіршує соціальні відносини. Особлива роль у збереженні стабільності, відсутності загроз й небезпек належить державі та її спеціалізованим соціальним структурам. Одночасно соціолог висловлює занепокоєння щодо появи загроз для безпеки індивіда з боку самої держави внаслідок надмірної уваги до життєдіяльності конкретної особистості. Захистом індивіда від надмірного контролю держави, на думку Е. Дюркгейма, можуть стати різноманітні соціальні групи, до числа яких він відносить релігійні та виробничі. Як і О. Конт, Е. Дюркгейм не підтримував революцію як раціональний спосіб стимулювання позитивних соціальних змін, будучи соціальним реформатором, постійно намагався відшукувати шляхи удосконалення функціонування суспільства, гарантування його безпеки.

У межах філософії К. Маркса досить глибоко проаналізовані витоки, причини, наслідки національних криз й катастроф. Він вбачав загрозу соціальній системі й без-

пеці суспільства, а також джерело соціальної напруги у неоднаковому ставленні людей до матеріальних благ (зокрема, до приватної власності). Систему безпеки К. Маркс розглядав з позиції класових інтересів, при цьому наголошуючи увагу на тому, що превалюють інтереси правлячої еліти. У зв'язку з тим, що його творча діяльність у часовому розрізі співпала з періодом чисельних виступів робітничого класу, розв'язанням класових протиріч, він справедливо вважав, що побудова системи безпеки повинна бути орієнтована на захист класових інтересів [7].

У межах формальної соціології Г. Зіммель вбачає провідну загрозу безпеці функціонування соціальних систем у високому ритмі культурного розвитку, адже життя, постійно породжуючи нові культурні форми, гальмує розвиток, сприяє появі конфліктів, пов'язаних з невідповідністю змісту й форми, суб'єктивної та об'єктивної культур [8]. На його думку, конфлікт культури й життя обов'язково має наслідки – зв'язки між минулими і наступними культурними формами є виключно руйнівними, життєдіяльність індивідів спрямована на заповнення прогалів між ними. В результаті цього культура сприймається як деяка умовна, необов'язкова форма буття. Культурна стабільність й цілісність остаточно підірвані одне від одного, тим самим породжуючи небезпеку функціонування та розвитку суспільства, формуючи у людей почуття незахищеності, оголеності існування [9].

Критикуючи сучасний йому буржуазний стиль життя, Г. Зіммель наголошує на тому, що характерним для нього є зростаюче відчуження людини від формалізованих соціальних зв'язків й культурних феноменів. Лише в індивідуальній сфері зберігається здатність до творчості та автономії, оскільки саме у такому відчуженні проявляється можливість визначеної свободи [9]. Зокрема, він виділив психологічну основу індивідуальності великого міста, що виражається у підвищеній нервозності міського життя, джерелом небезпек людського існування виступає швидка неперервна зміна зовнішніх й внутрішніх вражень [10].

На думку А. Вебера, цивілізація забезпечує поступовість історичного процесу, нерозривно пов'язаного з розвитком науки й техніки. Соціальний аспект історії полягає у виконанні нею ролі провідника у системі «культура-цивілізація» і в той же час є умовою реалізації цього зв'язку [11]. Починаючи з 1880 р., провідною загрозою функціонування як державного, так і духовного життя європейського суспільства стала активізація експансіоністської конкуренції, монополізації й перерозподілу світу з позиції сили. У міру того як посилювалися матеріальні інтереси, набуваючи вирішального значення, послаблялася віра у можливість досягнення гармонійної рівноваги, загальна субстанція європейського духу почала поступово зникати [12]. Вихід з ситуації А. Вебер вбачає у новій організації й відновленні європейського духовного потенціалу. Європейці здатні співіснувати один з одним, а також з іншими історичними спільнотами у нових умовах земного простору лише за умови спрямування, поновлення змісту й форми динамічної енергії європеїзму.

Пояснити ці абстрактні прогнози про можливий вихід Європи з духовної кризи допомагає загальна концепція розвитку А. Вебера, в межах якої соціальний процес розглядається ним як сфера соціально-економічних відносин, галузь держави й політики, у яких мають своє відображення базисні процеси існування та розвитку суспільства.

Натомість, цивілізаційний процес окреслює науково-технічну сферу, яка, по суті, є транскультурною, її досягнення легко передаються від однієї культури до іншої. Духовним ядром історичних та національних форм життя є культурна сфера як індивідуальний, неповторний, непередбачуваний світ ідей, символів, міфів, який завдяки еманации творчої волі поєднує людей з довічним, потайним першоджерелом світового буття. Саме стан цього духовного ядра є найбільшою небезпекою, адже економіка, політика й інструментальний розум цивілізації відсторонили людей від культури, змінивши історично призначений європейському соціуму напрям функціонування та розвитку [12].

Будучи одним із засновників структурно-функціонального аналізу, В. Парето розглядав суспільство як соціальну систему, що проходить у своєму розвитку повторювані цикли рівноваги, дестабілізації, втрати рівноваги й її поновлення, зосереджував увагу на тому, що безпека його функціонування визначається взаємозв'язком політичної стабільності, економічного процвітання, обороноздатності держави. Будь-яка соціальна підсистема складається з трьох взаємопов'язаних компонент - іманентно притаманних людині почуттів; інтересів, потреб; приписів та раціональних пояснень, винайдених людьми для легімізації двох перших компонент. Людські почуття відіграють виключно важливу роль у соціальному житті, провідними серед них є хитрість і сила, що являють собою протилежні стратегії досягнення цілей. Особистості, яким притаманна хитрість, характеризуються здатністю до відкриттів, наявністю підприємницького духу, готовністю до ризику, активністю, експансивністю, вираженим прагненням до новизни й оригінальності. Протилежними до них є особистості, яким властиві обережність, традиціоналізм, переважання цінностей безпеки, прагнення до стабільності, прояв особистісної відданості, патріотизм.

Розробляючи теорію еліт, В. Парето зауважував, що суспільство неоднорідне, а характер його політичної (правлячої), економічної, ідеологічної еліт визначається переважанням того чи іншого класу людей. Соціально-історичні зміни суспільних формацій розглядаються як зміни еліт: їх сходження, занепад і заміна. У військово-політичному циклі діючими особами є сильні правителі («леви») й хитрі адміністратори («лиси»). Правлінню «левів» характерні завоювання, війни, територіальні експансії, поневолення інших. Однак рано чи пізно військових традицій, лояльності, відданості держави є недостатньо для нормального функціонування й розвитку соціуму, в мирний час для успішного управління, адміністрування та організації соціального буття потрібні «лиси» – починається друга фаза циклу. «Лиси», підриваючи військові потужності, нехтуючи традиційними цінностями, провокують змову «левів», які об'єднуючись позбуваються «лисів» і цикл повторюється знову. В економічній сфері спостерігається аналогічна ситуація, адже індустріальний цикл залучає «рантьє» і «спекулянтів». Перші прагнуть стабільності, орієнтуючись на мінімізацію ризиків, накопичення капіталу, натомість другі активно прагнуть реформування. У релігійній галузі протидіють «священики» і «скептики», протиставляючи вірі, догматизму, традиціоналізму скептичні ідеї розуму [13].

У методологічних дослідженнях М. Вебера значне місце посідають питання громадської безпеки, соціальної поведінки індивіда, що значною мірою поглиблює концептуальне розуміння ролі людини у системі регулювання суспільних відносин, особливо у контексті зв'язку таких систем як особистість, суспільство, держава. Різним

соціальним групам й окремим індивідам притаманні типи соціальних дій з різним ступенем представлення в них раціональної компоненти, що безумовно призводить до появи природної політичної нерівності. Адже компетентності та здібності окремих особистостей щодо можливості бути активними соціальними агентами, вільно приймати рішення й відповідати за їх наслідки суттєво різняться. З тенденції раціоналізації соціального буття логічно витікає ідея М. Вебера перетворення суспільного життя на свого роду підприємство, якому потрібні професійно підготовлені люди з різними знаннями й навичками. Якщо ці принципи будуть реалізовано, то розпочнеться процес мінімізації соціально-політичних небезпек і ризиків, включаючи ризики бюрократичної некомпетентності й корупції [14].

Згідно з ідеями Т. Лессінга, основною загрозою людського існування є культура, що перетворює природу на мертвий механізм [15]. Причому цей процес є незворотним, тому єдиним можливим ставленням до життєвої ситуації виступає песимізм. Розглядаючи сучасне йому суспільство, Т. Лессінг констатує переважання в ньому раціоналізованих зв'язків й інститутів над формами природного проживання людей. На його думку, основною небезпекою функціонування суспільства є вторгнення до органічних спільнот впорядкованого й раціоналізаторського духу, під впливом якого відбувається атомізація соціуму [16]. Тенденції індивідуалізації соціального життя й підпорядкування його штучним соціальним інститутам Т. Лессінг пов'язує з історією західного християнства і капіталістичного суспільства. Хоча він і визнає, що суспільство такого типу являю собою якісно більш складне утворення, ніж рід чи сім'я, однак не вважає, що воно є більш цінною й високою формою життя. Про це свідчить нестримне розповсюдження у буржуазному суспільстві прагнення до успіху та наживи, заохочення з боку громадської думки кар'єризму й конформізму. В такому суспільстві всі відносини між людьми пронизані заздрістю, лицемірством, прагненням до домінування й насилля. До того ж все це набуває інституційних форм, оскільки у повній мірі відповідає природі суспільства, які ці феномени породжує.

На відміну від Т. Лессінга, К. Ясперс намагався визначити детермінанти появи почуття незахищеності, безпорадності й дезорієнтації, що охопило людей. Він вважає, що людина повною мірою усвідомлює стан передумання у ситуації, коли абсолютно все викликає сумніви, існування зводиться до нескінченного обігу станів обману й самообману завдяки наявності ідеології. Людина, що розділяє таку позицію, й сама відчуває себе незахищеною, адже її усвідомлення кінця всього сущого є одночасно визнанням власної нікчемності [17]. Основою безпеки людського буття є втрата людиною сенсу її існування. Першопричиною подібної ситуації є криза державності, що виявляється у невідповідності характеру правління волевиявленню всього суспільства. Не менш значимими у цьому сенсі є криза культури (розпад духовності) та людського існування (технічне й економічне протистояння планетарного характеру породжує поверхневе чи байдуже ставлення до істинного буття).

Безпечному людському існуванню загрожує наростаюча антропологічна катастрофа, що характеризується: пануванням буденності; появою у структурі суспільства функціонерів апарату, які, концентруючись, досягають успіху; заміною істинного буття жестами, єдності – розмаїттям, спілкування – балакучістю, стану захищеності – пере-

живаннями; основним аспектом життєдіяльності людини стає нескінченна мімікрія; втратою довіри до духовних авторитетів, місце яких посідають випадкові ідоли, як наслідок людині властива цинічність, втрата гуманності [18]. Для того щоб подолати кризу, необхідно повернути втрачене, прийняти рішення щодо власного існування, мімікрувати для того, щоб відчуті істинність соціального життя. Нажаль, твердження про можливість повернення до витоків людського буття для того, щоб внести відносну раціональність у зовнішній порядок існування, напевно чи можна розглядати як реальний шлях до нового світу.

У світлі загальних уявлень про наявні небезпеки суспільного розвитку К. Манхейм особливу увагу приділяє диспропорційності розвитку людських здібностей, виділяючи два основних небезпечних типи диспропорцій: перша пов'язана з тим, що у суспільстві технічне й природне знання випереджає розвиток моральних сил та осмислення суспільного прогресу; друга виникає через нерівномірність вияву у соціальних групах й прошарках розумності та моральності, необхідних для вирішення поставлених суспільством завдань. Найбільшою загрозою демократичного масового суспільства є анархія, витіснення формами диктатури незрілих ліберально-демократичних структур [19, с. 35].

Особливе занепокоєння у К. Манхейма викликає відсутність інтегруючих установок («загальноприйнятої політики») в галузі освіти - чому потрібно навчати підрастаюче покоління, чи варто спеціалізувати освіту відповідно до тенденцій розвитку індустріального суспільства або майбутнє залежить від всебічно розвинених особистостей з філософською освітою? Проблеми кризи оцінок стосуються й сфери праці, адже її існування заради прибутку та грошової винагороди дезінтегрує суспільство. Люди намагаються досягти стабільного рівня життя, однак, окрім цього, вони прагнуть відчувати себе потрібними, корисними, важливими для соціуму, в якому живуть. У той же серед багатих й освічених представників суспільства не існує спільної точки зору з приводу їх функціонального призначення - для одних високий соціальний статус й накопичені блага є можливістю отримання насолоди від необмеженості влади, для інших - можливість застосувати свої знання і вміння на благо соціуму [19, с. 48]. Повертаючись до діагнозу, який К. Манхейм поставив сучасному суспільству, виникає питання чи дійсно на цій стадії розвитку масового суспільства ми рухаємося назустріч загибелі соціуму й культури? На його думку, змінити ситуацію у ліберальному масовому соціумі, подолати кризу культури та деструктивні процеси в антропологічній сфері здатні лише регулювання і планування соціокультурних змін, в першу чергу, через уміння ясно бачити тенденції розвитку та враховувати їх у своїх діях.

Розгляд антропологічних змін соціальної кризи представлено у працях Р. Гвардіні, який наголошує на необхідності аналізу зміни ставлення людини до природи у сучасному суспільстві. Люди перестали сприймати її як дещо гармонічно всеохоплююче, впорядковане, відкрите людському пізнанню, як те, чому можна беззаперечно довіритися. Однією з причин втрати цінності природи є переосмислення поняття нескінченності буття світу. З іншого боку, Р. Гвардіні зазначає, що сучасна індустріальна цивілізація і породжена нею технічна сфера є несумісними з ідеєю саморозвитку творчої особистості. Вони формують новий тип особистості – «людину мас». На думку Р. Гвардіні, «маса - це множина нерозвинених, нездатних до розвитку окремих істот, які підкорені

нормуючому закону, зразком наслідування для якого є функціональні машини [20]. Жорстко критикуючи сучасне суспільство, в якому основною небезпекою стало розпорошення окремої особистості у безособових соціальних підсистемах, він намагався знайти розуміння нових можливостей сучасної людини й зберегти надію на реалізацію цих можливостей у майбутньому. Р. Гвардіні наголошує на вирішенні характерних проблем для сучасного суспільства, пов'язаних із розповсюдженням опосередкованих, абстрактних, функціональних зв'язків й відносин, що породжують дефіцит переживання, безпосереднього сприйняття, особистісних взаємовідносин. Він вказує шлях до спасіння людини – збереження його «обличчя», через вироблення здібності пластичності мислення, опосередкованого відчуття, сприйняття власного життя крізь призму суспільних категорій [20].

Глибокий інтерес до динаміки суспільства і небезпек у сфері культури властивий П. Сорокіну. Своє розуміння системи гарантування безпеки життєдіяльності особистості, суспільства, держави він пов'язує з існування визначеної організації соціальних спільнот, фіксованих шаблонів поведінки їх членів. Задля забезпечення безпечного функціонування, органи групової влади в межах даної соціальної групи повинні підтримувати порядок примусово. Виникнення загроз є наслідками і симптомами антагонізму моральних настанов, відповідно для збереження порядку необхідно постійно реалізовувати діяльність щодо формування моральних ідеалів, фундаментальних принципів побудови соціальної реальності [21, с. 432–434].

Оцінюючи соціальну ситуацію, у сучасному йому соціумі, П. Сорокін констатує наявність кризи, для якої характерні війни, революції, анархії й кровопролиття, соціальний, моральний, економічний та інтелектуальний хаос, тимчасове руйнування цінностей, зубожіння, страждання мільйонів людей. Запропонувавши своєрідну типологію криз, він зазначає, що перехід від ідеаціональної до ідеалістичної підсистем й від неї до чуттєвої супроводжується відносно легкими видами криз, а перехід від чуттєвої підсистеми до інших - затяжними, тривалими кризами. У своїх прогнозах П. Сорокін доволі оптимістично зауважує, що всі трагічні деструктивні процеси переходного періоду є поштовхом для появи нових конструктивних сил, які структуруючись у нову інтегральну форму, стануть основою формування нової продуктивної чуттєвої культури [21, с. 436]. Виходячи з такого розуміння кризи, П. Сорокін запропонував план моральної реконструкції людства, що передбачає перебудову всієї системи економічних, політичних, сімейно-побутових, естетичних, релігійних та міждержавних відносин на основі принципів «любви, альтруїзму і вільного співробітництва» всіх людей та груп, протиставлених соціальній несправедливості, класово-груповому егоїзму, етнічній й расовій ненависті, культурним антагонізмам і відчуженню. Істинний альтруїзм починається тоді, коли індивід вільно жертвує власними інтересами заради благополуччя інших [22].

Отже, зазначимо, що наприкінці XIX ст. соціально-філософські погляди на проблему безпеки формувалися в межах системної картини світу, адже природа й суспільство характеризуються головним чином як організовані системи, підсистеми, які складаються з елементів, здатні не лише змінюватися, а й забезпечувати цілісність та життєстійкість як підсистем, так і систем загалом. Гарантування безпеки суспільства,

держави багато в чому залежить від наявності сильної влади й діючих законів щодо збереження цілісності соціальної організації суспільства, у той час як безпека конкретної особистості визначається рівнем розвитку свободи й рівності. Для першої половини ХХ ст. характерним є вивчення безпеки у межах діатропічного підходу, який фокусує увагу на проблемах взаємодії людей, міжособистісних комунікаціях, поведінці й мотивації. У діатропічній картині світу безпека функціонування суспільства залежить від співставності показників багатомірності, поліцентричності й видозміни різних форм буття, у першу чергу, за рахунок порівняння різних інтерпретацій, інтересів, потенціалу соціально-економічних, політичних сил, суспільних об'єднань, узгодження методології, методів розв'язання різних прикладних завдань й проблем практики.

Формування загальної методології соціологічного пізнання концепту «безпеки», повинно бути зосереджено у лоні теоретичної соціології. Саме соціологію безпеки треба розглядати як базову методологічну основу загальнонаукового знання про безпеку й необхідної передумови розробки загальносоціологічної теорії, спрямованої на теоретико-методологічне та практичне розв'язання повсякчасно зростаючої суперечливої ролі людського чинника як джерела різного роду загроз і небезпек, так й усвідомлення необхідності функціонування, розвитку безпекового середовища задля мінімізації існуючих загроз. Особливо актуалізується потреба формування теоретико-методологічного соціологічного підґрунтя вивчення проблем безпеки природного і суспільного буття в нестабільних умовах соціальних змін людської цивілізації. Вітчизняна соціологія, з одного боку, відчуває певні теоретико-методологічні труднощі, викликані якісно новими викликами, характерними для сучасного українського суспільства. З іншого боку, саме соціологія безпеки має необхідний, достатній кількісно-якісний потенціал для того, щоб окреслити нові інституційні засади безпечного розвитку вітчизняного соціуму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Конт О.* Дух позитивной философии / О. Конт. – СПб., 1910. – С. 21–25.
2. *Comte A.* Systeme de politique positive, ou traite de sociologie, instituant la religion de l'humanite / A. Comte. – Vol. 1–4. – P. 1851–1854.
3. *Spencer H.* The evolution of society. Selection from Herbert Spencer's principles of sociology / H. Spencer ; Ed. and with introd. L. Robert. – Chicago, 1967.
4. *Уорд Л.* Психические факторы цивилизации / Л. Уорд. – Москва, 1897. – С. 305–310.
5. *Блауг М.* Джон Стюарт Милль / М. Блауг // Экономическая мысль в ретроспективе = Economic Theory in Retrospect. – Москва : Дело, 1994. – С. 164–206.
6. *Дюркгейм Э.* Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм ; пер. с фр., составление, послесловие и примечания А. Б. Гофмана. – Москва : Канон, 1995. – 352 с.
7. *Маркс К.* Процесс труда и процесс увеличения стоимости / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 2, 3. – М., 1975.
8. Теория общества : сборник / пер. с нем., англ. ; вступ. статья, сост. и общая ред. А. Ф/ Филиппова. – Москва : КАНОН-пресс-Ц, Кучково поле, 1999. – С. 309–383.
9. *Зиммель Г.* Конфликт современной культуры / Г. Зиммель // Культурология. ХХ век. Москва, 1995. – С. 383–388.

10. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зиммель // Логос. – 2002. – № 3–4 (34). – С. 23–34.
11. Давыдов Ю. Н. Альфред Вебер и его культурсоциологическое видение истории / Ю. Н. Давыдов // Вебер А. Избранное: Кризис европейской культуры. – Санкт-Петербург, 1999. – С. 467–548.
12. Вебер А. Германия и кризис европейской культуры / А. Вебер // Культурология. XX век. – М., 1995. – С. 286.
13. Pareto V. Manuel d'conomie politique / V. Pareto. – P., 1909.
14. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер. – Москва : Прогресс, 1990. – С. 652–653, 656.
15. Lessing T. Die verflchte Kulur / T. Lessing. – Munchen, 1921. – S. 11.
16. Lessing T. Philosophie als Tat. / T. Lessing. – Guttingen, 1914. – S. 202.
17. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. / К. Ясперс. – Москва : Политиздат, 1991. – С. 360–365.
18. Ясперс К. Введение в философию / К. Ясперс ; пер. и ред. А. А. Михайлова. – Минск : Прописки, 2000. – С. 19–24.
19. Манхейм К. Диагноз нашего времени / К. Манхейм. – Москва : Издательская группа «Юристъ», 1996. – С. 35–37, 48.
20. Гвардини Р. Конец Нового времени / Р. Гвардини // Вопросы философии. – 1990. – № 4. – С. 144, 147.
21. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / П. Сорокин. – Москва, 1992. – С. 432–434, 436.
22. Sorokin P. A. Reconstructon of Humanity / P. A. Sorokin. – Bombay, 1958. – P. 57.

REFERENCES

1. Blauh M. Djon Stjuart Mil [John Stiuart Mill] / M. Blauh// Economic thought in retrospect. Moskva: Delo, 1994. [in Russian].
2. Comte A. Systeme de politique positive publié entre 1851 et 1854, ou traite de sociologie,
3. Davyдов Yu. Al'fred Weber i jego kul'turno-socycologicheskij vzgyad na istoriju [Alfred Weber and his cultural and sociological view of history] / Yu. Davyдов // SPb. 1999. [in Russian].
4. Diurkgeim E. Socycologiya. Jeje predmet, metod, prednaznachenije [Sociology. Its subject, method, purpose] / E. Diurkgeim // Moskva: Kanon, 1995. [in Russian]
5. Gvardini R. Konec novovo vremeni [The end of modern times] / R. Gvardini // Voprosy fylosofyy. 4. 1990. – Pp. 144 - 147. [in Russian].
6. Kont O. Duh pozitivnoj filosofii [The Spirit of Positive Philosophy] / O. Kont // SPb., 1910. [in Russian].
7. Lessing T. Die verflchte Kulur. Munchen, 1921.
8. Lessing T. Philosophie als Tat. Guttingen, 1914.
9. Luman N. Teoriya obshchestva [Theory of society] / N. Luman// Sbornik (Moskva: KANON-press-Ts, Kuchkovo pole, 1999. [in Russian]
10. Manheim K. Diaognz nashevo vremeni [The diagnosis of our time]. Moskva: Izdatel'skaya grupa «Yuryst», 1996. [in Russian].
11. Marks K. Proces truda I proces uvelicheniya stoimosti [The labor process and the process of increasing the cost] / K. Marks // 2nd ed. Moskva, 1975. [in Russian].
12. Pareto V. Manuel d'conomie politique, 2nd ed. Paris, 1909.
13. Sorokin P. Reconstructon of Humanity. Bombay, 1958.

14. *Sorokin P.* Chelovechestwo, cyvilizaciya, obshchestwo [Human. Civilization. Society] Moskva, 1992.
15. *Spencer H.* The evolution of society. Selection from Herbert Spencer's principles of sociology, ed. and with introd. L. Robert (Chicago and London, The University of Chicago Press, 1967).
16. *Uord L.* Psihicheskije faktory cyvilizacyi [Mental factors of civilization] / L. Uord // Moskva, 1897. [in Russian].
17. *Weber A.* Germaniya I krizis jevropejskoj kul'tury [Germany and the crisis of European culture] Moskva, 1995. [in Russian].
18. *Weber M.* Izbrannyje proizvedeniya [Selected Works] Moskva: Prohress, 1990. [in Russian].
19. *Yaspers K.* Smysl I naznachenije istorii [Meaning and purpose of history]. Moskva: Politizdat. [in Russian].
20. *Yaspers K.* Vstuplenije v filosofiju [Introduction to Philosophy] red. Aleksandr Mykhailov. Minsk: Propyley, 2000. [in Russian].
21. *Zimmel' G.* Bol'shye goroda I duhovnaya zhyzn' [Big cities and spiritual life] / G. Zimmel' // Lohos, 2002. [in Russian]
22. *Zimmel' G.* Konflikt sovremennoj kul'tury [Conflict of modern culture] / G. Zimmel' // Moskva, 1995. [in Russian]

Стаття надійшла до редколегії 14.10.2016

Прийнята до друку 12.11.2016

THEORETICAL-METHODOLOGICAL STUDY BACKGROUND CONCEPT SECURITY SOCIOLOGICAL THOUGHT XIX – FIRST HALF OF THE XX CENTURY

L. Kalashnikova

*Black Sea National University of Petro Mohyla,
Str. 68 Marines, 10, Nikolaev, Ukraine, 54003,
lvkalashnikova198@gmail.com*

Studying the phenomenon of security relevant at all stages of development of society. Not having the status of a separate science, security paradigm developed in the context of philosophical, political, sociological theory of society, the state, as well as the nature of their operation. The ideas of the representatives of western sociological thought were crucial for the institutionalization of security issues within sociology, understanding the essence of the security concept, its delivery mechanisms.

The article discusses the theoretical and methodological foundations for the study of security issues of personality, society and state representatives in the works of the classical period of development of sociological thought. In particular, it analyzes the ideas of A. Comte, H. Spencer, L. Ward, J. S. Mill, E. Durkheim, K. Marx, G. Simmel, A. Weber, W. Pareto, M. Weber, T. Lessing, K. Jaspers, K. Mannheim, P. Sorokin on the essence of the concept of security and the safe functioning of the mechanisms of development of society.

In particular, the security of the society O. Comte regarded as a kind of order, statics, which are violated as a result of the various manifestations of the social whole. H. Spencer

links the secure existence of the society with the normal activities of social institutions that govern the behavior of people.

L. Ward believed that the existence of society can a threat mismatch human desires exist yet safe and physiological needs. According J. S. Mill safety when society should provide the public authorities, the laws also need to monitor their actions and to protect people from the government itself.

E. Durkheim basis risk the proper functioning of society considers wrong division of labor as a necessary condition of the material and intellectual development. G. Simmel focuses on the fact that the threat of functioning of social systems is the fast pace of their cultural development.

A. Weber believes that hinder the functioning of European society is the expansion, competition, monopolization and redistribution of areas from positions of strength. M. Weber sees bureaucracy as the main threat to human life and society. According to T. Lessing, a major threat to human existence is a culture that transforms nature into a dead creature.

K. Jaspers the main threat to human existence finds meaning loss of human life. K. Mannheim as the dominant threat to the democratic mass society considers anarchy, repression forms of the dictatorship of the liberal-democratic structures. R. Guardini considers that the main threat to humanity is the change in the relationship of man to nature, in particular, the lack of emotional experiences, direct perception. P. Sorokin sees trust as a basis for the safe functioning and development of society.

In the article we characterize the place and role of theoretical achievements of theoretical sociology XIX - first half of the XX century. In the formation of the foundations of modern sociological knowledge of safety, security features defined by sociology to develop the institutional framework of the domestic security environment development.

Ensuring the safety of society, largely depends on the state of having strong government action and laws to preserve the integrity of the social organization. Security of the person determined by the level of freedom and equality.

Formation of a common methodology of sociological knowledge of the concept of security should be limited to theoretical sociology.

Sociology security as one of their special branch of theories should be viewed as a basic methodological basis of general scientific knowledge about safety. Ukrainian sociology has certain difficulties caused by qualitatively new threats and risks specific to the modern conditions of life, but that it has the potential for the formation of the institutional foundations of the safe development of modern Ukrainian society.

Keywords: security, personality, society, government, sociology security.